

พระราชดำรัส

ในโอกาสที่คณะผู้ปฏิบัติงานโครงการตามพระราชดำริ เข้าเฝ้าฯ

ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร

วันอังคาร ที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๓

การปฏิบัติงานโครงการปีนี้นำมาถึงปีที่ ๓๐ สามสิบปีถือว่าเป็นเวลาที่ยาวนาน และมีการเปลี่ยนแปลงมาก ในระยะต้นทีเดียวนั้นพอเริ่มคิดก็ไม่กล้าที่จะติดต่อกับใครให้มาร่วมมือมากนัก สตางค์ก็ไม่มี ได้คนช่วยทีละเล็กละน้อย พอมีผู้รู้เรื่องเข้า ต่างคนก็ต่างมาช่วยกันตามทีใครจะมีกำลังความคิด กำลังทรัพย์ก็มาร่วมกัน ถือว่าได้มีคนช่วย เวลานี้ร่วมกันมากมายหลายหน่วยงาน ตอนแรกก็ยังไม่คิดอะไรกว้างขวาง ไปเห็นเด็กและเยาวชนหรือแม้แต่คนที่มีอายุมากกว่าวัยเรียนมีสุขภาพอนามัยไม่ดี พยายามคิดว่าจะทำอย่างไรดีนอกจากการพาไปรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลแล้ว ก็นึกถึงว่าอาหารการกินน่าจะเป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อที่จะทำให้คนมีอาหารการกินดี จะมีเรี่ยวแรงในการทำมาหากิน ในการศึกษาเล่าเรียน ทั้งเรี่ยวแรงทางสมอง เรี่ยวแรงทางร่างกาย แต่ว่าการที่จะไปซื้อหาอาหารมานั้นก็ทำได้ยาก เพราะตอนนั้นต้นทุนก็น้อยและเห็นว่าวิธีที่จะทำได้ก็คือพยายามให้นักเรียนเหล่านั้น หรือโรงเรียนเหล่านั้นผลิตอาหารบางส่วนได้ด้วยตนเอง จะได้ประโยชน์เพิ่มขึ้นมา คือทางนักเรียนเหล่านั้นก็ได้ศึกษาวิชาการทางการเกษตร คุรบางทีก็พูดว่านักเรียนเป็นบุตรหลานของเกษตรกรเป็นส่วนมาก บางครั้งมีความรู้ทางการเกษตรยิ่งกว่าครูเสียอีก แต่ครูในช่วงนั้นจะเป็นครูโรงเรียน ตชด. ส่วนใหญ่ ตชด. มีประสบการณ์ในเรื่องการเข้าไปช่วยเหลือราษฎร และอีกอย่างหนึ่งทางฝ่ายข้าราชการ ฝ่ายเกษตรต่างๆ ในขณะนั้นต้องไปในพื้นที่เหล่านี้อยู่แล้ว และให้ความรู้ต่างๆ แทนที่จะให้ความรู้ผู้ใหญ่เลยก็ให้ความรู้แก่เด็ก ซึ่งค่อยๆ หัด ค่อยๆ ปฏิบัติไป ก็จะทำให้ชำนาญมากขึ้น สำหรับแนวความรู้ใหม่ๆ และข้อควรรู้ การที่ทำได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน และได้อาหารที่มีคุณภาพมาปรุงรับประทาน และให้ศึกษาด้วยว่าอาหารอย่างไหนบริโภคอย่างไรแล้วดี ไม่ดี อะไรดี จะบำรุงร่างกายอย่างไร นอกจากเรื่องนั้นแล้ว ก็ยังเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ที่เปิดทางให้ครูสามารถที่จะช่วยนักเรียนหรือชาวบ้านที่เจ็บป่วย มีช่องทางที่จะรักษาหรือการป้องกันอีกอย่าง

นอกจากเรื่องอาหารแล้ว การรักษาสุขภาพอนามัยให้ดี อนามัยส่วนบุคคล งาน สุขาภิบาล รักษาพื้นที่ให้สะอาดก็เอาแค่นั้น ส่วนในด้านการศึกษา ตอนนั้นจะเน้นเรื่อง อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ เพราะว่าเมื่ออ่านออกเขียนได้แล้ว ก็อ่านเอกสารทางราชการ ที่แนะนำในเรื่องการอาชีพ การรักษาสุขภาพได้ และตอนนั้นมีการศึกษาภาคบังคับ ถึง ป. ๖ แต่ก็ยังมีเยาวชนจำนวนมากที่ถึงวัยเรียนแต่ไม่มีโอกาสจะศึกษาในระดับแม้แต่ถึงชั้นประถมศึกษา พยายามเน้นตรงนี้ พอดำเนินการไปได้ช่วงหนึ่ง ทางราชการก็เพิ่มช่องทางที่จะเพิ่ม โอกาสในการศึกษาให้เยาวชนเหล่านั้นมีโอกาสที่จะศึกษาได้อย่างน้อยถึงขั้นมัธยมต้น พยายามที่จะส่งเสริมก็ไม่สามารถมีทุนให้ทุกคนศึกษาเล่าเรียนได้ พยายามที่จะเลือกเอาคนที่ ยิ่งไงๆ ถ้าปล่อยไว้ก็ไม่มีทางได้รับการศึกษาแน่ กับมีความสามารถพอสมควรที่จะเรียนต่อได้ ต่อจากนั้นโอกาสเพิ่มมากขึ้นก็เลยเปิดกว้างให้เรียน กะไว้ว่าถึงขั้นมัธยมปลาย แต่พอต่อมาก็เปิดโอกาสให้เรียนระดับอุดมศึกษา ต่อมาจนถึงอาจจะระดับหลังปริญญาตรี มาจนถึงให้ โอกาสที่จะไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อให้มีประสบการณ์ที่กว้างขึ้น ไม่ใช่ให้ได้ทุกคน ให้ได้ เฉพาะคนที่มีความสามารถพอและมีความประสงค์ที่จะศึกษาต่อในลักษณะนั้น ดำเนินการไป ได้พอสมควรแล้ว

ส่วนเรื่องการเกษตรนี้ที่จริงยังอยากจะมีติดหลักเดิม เพื่อให้ทั้งนักเรียนหลังจากที่จบ แล้วมีวิชาทางการเกษตร นอกจากเราดูแล เพาะปลูกกันเองแล้ว ยังต้องมีความสามารถในการประกอบการค้าด้วย ก็เลยมีเรื่องของการทำงานบัญชี การสหกรณ์ เพื่อให้รู้ว่าที่จริงแล้ว บางส่วนมีคนมาช่วย มีทางราชการมาช่วย หรือมีเอกชนมาช่วย การที่จะทำอะไรสักอย่างมี ต้นทุนทั้งนั้น ถ้าคุณไม่เสีย คนอื่นก็เสีย ไม่ใช่ฟรี จะได้ฝึกทักษะต่างๆ ทักษะภาษา ทักษะ ทางด้านคณิตศาสตร์ เป็นต้น แต่ว่าปัจจุบันมีส่วนที่เพิ่มขึ้นมา อย่างประกอบการไม่ใช่ เฉพาะเกษตร หรือว่ากิจการที่จะต้องศึกษา เช่น งานช่างต่างๆ ก็เป็นเรื่องสำคัญ ทั้งในงานช่าง ที่เป็นช่างในชีวิตประจำวัน ที่ควรจะรู้หรือทำเองได้ และมาจนกระทั่งงานช่างที่จะนำไป ประกอบอาชีพหรือแปรรูปสิ่งต่างๆ ที่เราทำมา พวกนี้สำคัญ

การศึกษามีอุปกรณ์การสอน เช่น เดียวนี้นอกจากสมุดหนังสือแล้ว ยังมีอุปกรณ์ อิเล็กทรอนิกส์ เช่น โทรทัศน์ดาวเทียม มีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่จะต้องมีการใช้ ไม่ใช่ของที่ใช้ แล้วโยนทิ้ง ใช้ก็ต้องรู้จักรักษาซ่อมแซม ต้องรู้จักดูแลให้ดี การที่มีอุปกรณ์พวกนี้ไม่ใช่เป็น เครื่องยืนยันทันทีในฐานะที่เราอยู่ในฐานะที่ดี โรงเรียนดี มีอุปกรณ์มากมาย แต่ต้องรู้จักใช้ อุปกรณ์ให้ได้เต็มที่ กลับมาในเรื่องของวิชาการอีก คือด้านภาษา ถ้าอ่านไม่ออกมีอุปกรณ์ ก็ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือบางโรงเรียนมีอินเทอร์เน็ต แต่ครูกับนักเรียนก็ไม่ได้ใช้ในการ ศึกษาเล่าเรียน ใช้ในการบันเทิง ซึ่งก็คิดได้ไม่เปื้อนหนาย แต่ที่จริงแล้วอุปกรณ์นี้สามารถที่จะช่วยเหลือถ้าอ่านออกแล้วใช้ได้จริงๆ ในเรื่องของวิชาต่างๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ

เป็นเรื่องที่ศึกษาได้ โดยที่ไม่ควรเลยที่จะบอกว่า เราอยู่ห่างไกลทุรกันดาร หรือว่าด้วยโอกาส ถ้าแบบนั้นเราก็มีโอกาสที่จะมีความรู้ได้เท่าคนอื่น แต่ก็จะมีข้อขัดข้อง เช่นว่า อยู่ห่างจากที่ที่มี ไฟฟ้าต้องใช้พลังงานจากแหล่งต่างๆ ก็เป็นเครื่องอีก ก็ต้องรู้จักถนอมดูแลรักษา ต้องทำเป็น มาถึงเรื่องนี้ก็ค่อยๆ ไปเรื่อยๆ ทั้งทางด้านฝึกหัดวิชาการความรู้ และความรู้ในเรื่องอาชีพ ต่างๆ มาถึงเรื่องของอาชีพ ถ้าประดิษฐ์อะไรได้แล้ว หรือว่าผลิตพืชผลทางเกษตรได้แล้ว บาง ส่วนก็ต้องมีตลาดรู้จักค้าขาย ตลาดก็คือตลาดตัวเอง อย่างที่ยกตัวอย่างว่า เรื่องอาหาร การกิน บางแห่งปลูกข้าวก็ไม่ใช้เพราะนักเรียนหรือชุมชนนั้น การที่ปลูกข้าวแล้วหรือเอาพืชผล ต่างๆ ไปขายอย่างเดียว แล้วไปซื้อกลับมานั้น ทำให้เพิ่มราคามากขึ้น บางทีก็เลยอดหรือไม่มี จะกินเลย ตอนนั้นก็ต้องนึกถึงว่าให้ประดิษฐ์ของให้มีใช้ในครอบครัว มีใช้ในชุมชนเหลือก็ขายใน สถานที่ใกล้เคียงๆ ต่อมาเดี๋ยวนี้เราทำตลาดไว้ให้ เช่น ร้านหญ้า หรือร้านอื่นๆ พวกนี้ก็เป็นที่ที่ จะรองรับตลาดได้ เดี่ยวนี้ บางทีก็ออกขายในต่างประเทศ ออกไปได้ถึงนั้นแล้ว

ที่นี้ก็มาเรื่องสุขภาพอนามัยอีก ตอนนี้อย่างจะต้องป้องกันรักษาโรคต่างๆ ที่จะมาเป็น ระยะๆ ที่เน้นเรื่องฟัน และเน้นเรื่องโรคพยาธิ เพราะว่าตอนนั้นไม่สบายใจว่าเรามีอาหารปรุง รุอย่างดีให้แล้วแต่ทำไมถึงยังมีการบกร่องทางด้านโภชนาการอยู่ เห็นว่าอาจจะจะมีอะไรใน ท้องที่แย่งอาหาร หรือว่าฟันไม่ดีเคี้ยวไม่ได้ จริงๆ แล้วก็ไม่มีใจ แต่ว่าการที่รักษาฟันให้ดีเพื่อ ให้เคี้ยวได้ กับเอาสิ่งที่แย่งอาหารในท้องออกไปเสียบ้าง ก็เป็นเรื่องที่ยังจำเป็นอยู่ มองให้ชัด ในเรื่องนี้

ต่อมาการดูแลนักเรียนก็ไม่ใช่ว่านักเรียนประถมศึกษาอย่างที่เคย ก็ทำส่วนที่เล็กลงมา ถึงกระทั่งขนาดหญิงมัธยม เพื่อที่จะดูแลให้ได้ ต้องประสานกันในชุมชน เพื่อให้ดูแล เพื่อให้ ออกลูกมาเป็นเด็กที่มีโอกาส เป็นเด็กที่สมบูรณ์ขึ้นมาจนถึงคลอดลูก และผู้หญิงที่ให้นมบุตร ต้องมีสุขภาพดี บุตรถึงจะได้มีโอกาสเติบโตดี มาเข้าชั้นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนที่จะเข้า อนุบาล และเข้าประถมศึกษา เมื่อครั้งประถมศึกษาเสร็จแล้วก็ไม่ใช่ว่าควรจะให้ทิ้งให้ดำรงชีวิต อยู่เองตามยถากรรม พอถึงชั้นมัธยมที่เป็นเด็กวัยรุ่นที่เหมาะสมที่จะศึกษา ที่จะดูแลตัวเองใน หลายๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกายทางด้านสังคม อาหารการกินก็เป็นเรื่องสำคัญ จึงพยายาม ที่จะเพิ่ม อย่างรายได้ที่ได้จากร้านหญ้าที่ขายดินนั้น ถ้าไรส่วนหนึ่งก็นำมาเป็นภัตตาหารของ สามเณร และเป็นอาหารของเด็กมัธยม เพราะว่าตอนนี้ก็ขยายออกไป นอกจากทางด้าน โรงเรียน ตชด. แล้ว ก็ยังขยายกิจการไปถึงโรงเรียนในสังกัดอื่นๆ ทั้งสำนักงานการศึกษา ขั้นพื้นฐาน สำนักงานการศึกษาเอกชน ซึ่งได้แก่โรงเรียนเอกชนบางโรงเรียน โรงเรียนสอน ศาสนาอิสลาม และโรงเรียนในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาที่เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม สายสามัญ ซึ่งนักเรียนเป็นสามเณร และพยายามขยายเพื่อให้ครอบครัวคนเพิ่มมากขึ้น

เรื่องที่ทำให้เรียนและของที่สำคัญ คือให้มีการดูแลสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพธรรมชาติ รอบตัว ป่าเขา มองดูเหมือนกับว่าถ้าต้องการทำงานเกษตร แล้วเผาป่าทำลายป่าทิ้งไปหมด หรือแม้แต่สัตว์ป่าต่างๆ ที่ทำลายไปนั้น ที่จริงในระยะสั้นนิดเดียวก็อาจจะดี เพราะว่า ทำให้ทำการเกษตรได้สำเร็จรวดเร็ว แต่ในระยะไกลนั้น ในส่วนที่เป็นป่าหรือแม้แต่สัตว์ต่างๆ นั้น ทำให้สิ่งแวดล้อมของเรา เกิดสมดุล ก็พยายามชี้แจงให้เห็นถึงข้อนี้ว่า ถ้าทำลาย ตัดไม้ หรือว่าเผาเลย สิ่งที่ได้ไม่คุ้มกับสิ่งที่เสียไป พยายามให้นักเรียนศึกษาดูว่าสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ละชนิด ต้นไม้แต่ละอย่างมีคุณสมบัติอย่างไร เป็นอย่างไร ใครเรียนรู้ยิ่งเรียนรู้มากก็ยิ่งจะ รักสิ่งเหล่านี้ เพราะเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องรักษาไว้ นี่เป็นสมบัติของตัวเอง เป็นสมบัติของ ชุมชน ไม่ใช่เป็นของคนอื่น คนอื่นที่เข้ามา ก็เสียตาย เสียตายแทน แต่เสร็จแล้ว เสียตายแล้ว เขาก็ออกไป ส่วนมากอายุมากแล้วก็อาจจะเจ็บตายไปเดินมาไม่ไหวก็เท่านั้นเอง แต่ว่าตัวเรา นี้ เราต้องอยู่ตรงนั้นหรือว่าต้องรักษาสมบัติอันเป็นสมบัติของเรา

อย่างที่เราเน้นเรื่องการรักษาวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน เป็นเครื่องชี้บ่งว่าเราเกิดมาอย่างไร ในชุมชนของเรามีสิ่งดีๆ อะไร อย่างแม้แต่ทางราชการมาส่งเสริมก็เป็นเรื่องของทุกๆ ไปใน ประเทศ ของเราที่เป็นของเราจริงเป็นวัฒนธรรมของเราจริงๆ คืออะไรที่ต้องรักษาไว้ แม้แต่ ภาษา ภาษาที่ว่าเรียนภาษาไทยให้ดีๆ ภาษาอังกฤษดีๆ เพราะว่าเป็นเครื่องมือในการศึกษา ค้นคว้าวิชาการต่างๆ ที่จะให้ตัวเองพัฒนาสูงขึ้นไป แต่เรื่องของภาษาท้องถิ่นนั้น ต้องรักษา เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง แต่ไม่ใช่เอาแต่ท้องถิ่นแล้วไม่เอาของที่เป็นสากล คือภาษาไทย หรือภาษาต่างประเทศอื่นๆ มันก็ได้ เชื่อว่าเด็กๆ ทุกคนที่พัฒนามาดี สติปัญญาดี สามารถ ที่จะเรียนทุกๆ อย่าง ไปพร้อมๆ กันได้ ก็คิดอย่างนี้ แต่ก่อนนั้นก็เคยคิดเหมือนกันว่าขึ้นก็ยกจ เรียน เรียนภาษาไทยก็จะแยกอยู่แล้ว ทำไมต้องเรียนภาษาอังกฤษ ไม่คบใครเราก็คบกันเองอยู่ ในนี้ พอต่อมาก็เห็นว่าไม่ได้ นอกจากคบเขาแล้วก็ต้องศึกษาเล่าเรียนวิชาการของเขาซึ่งเรา อาจจะไม่รู้ไม่ทราบดี แล้วดึงเอามาใช้สติปัญญาพิจารณา ให้เข้ากับสถานการณ์ของเรา อย่าง บางทีก็มีนักเรียนเก่าท่านหนึ่งเพิ่งมาปรารภให้ฟังว่า เขาเป็นชนเผ่า แต่ทำไมรุ่นน้องๆ ไม่ค่อย ภูมิใจในชนเผ่า เขาได้อ่านหนังสือต่างๆ เขาเก่งในด้าน ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เขาก็อ่าน ข้อความต่างๆ เขาเห็นว่าคนเผ่าเขาที่มีในต่างประเทศนั้นล้วนแต่ภูมิใจในวัฒนธรรมของตัวเอง แต่ ทำไมเราถึงไม่ภูมิใจในวัฒนธรรมของเรา อันนี้ก็ดี เพราะฉะนั้นต้องศึกษาทั้งสองอย่าง เดียวนี้ อย่างที่ท่านที่ปรึกษาพูนศรีได้พูดถึงว่า ปัจจุบันนี้มีการแพร่ความรู้ไปในต่างประเทศ เคย พูดกับครูโรงเรียน ตชด. ต่างๆ ว่า แต่ก่อนนี้เราทุกคนหัดกันมา ทำผิดทำถูกกันมา จนคิดว่า เรามีแนวทางแล้ว การที่เราทำเอกสารไว้หรือเราหาความรู้ไว้ เผยแพร่ให้คนอื่นรู้ คนอื่นจะได้ สบายด้วย ตอนนั้นที่พูดเข้าใจถึงโรงเรียนอื่นๆ ที่เราไม่ได้ทำในเมืองไทย แต่กลายเป็นว่า ชาวต่างประเทศก็สนใจวิธีการของเรา ประเทศใกล้เคียงเขาก็ขอมาดูงาน โรงเรียนบาง

โรงเรียนก็คงจะได้รับแขกจากต่างประเทศแล้ว เขาขอให้เราไปแนะนำเขา ซึ่งก็เป็นเรื่องลำบากของเรา ไปถึงต้องไปศึกษาลักษณะของเขา สิ่งแวดล้อมของเขา ที่เราจะเสนอข้อคิดเห็นของเราอย่างไร ล่าสุดได้ไปประเทศพม่าที่เขาถูกพายุ เราได้ไปสร้างโรงเรียน ลองทำศูนย์เกษตร และให้ความรู้ต่างๆ แนะนำเขา ที่สุดท้ายไม่ได้มีในข่าวอะไร ไปที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้นัดคณะที่เคยทำงานด้วยกัน เขาเรียกว่ากองทุนสำหรับพัฒนาการศึกษาหลังประถมศึกษาเพื่อผู้ลี้ภัย ผู้ที่อยู่ในประเทศตัวไม่ได้ มีการรบกวน หรือมีความยากจนลี้ภัยไปประเทศอื่น คนพวกนี้ไม่มีโอกาสจะได้เล่าเรียน หน่วยงานนี้เคยไปทำงานกับเขา ไปช่วยที่แอฟริกา แต่ตอนนี้ไม่ค่อยมีเวลาจะไปทำงานกับเขา ก็นัดเขามากินข้าวเช้าด้วยกัน เขาก็เล่าให้ฟังว่า ตอนแรกเขาก็ไม่มีความคิดอะไร เขาคิดว่ารับบริจาคเงินแล้วก็มาพัฒนาการศึกษาในค่ายอพยพให้พวกที่ลี้ภัย ได้พูดเล่าให้เขาฟังเรื่องโครงการนี้ เขาบอกว่าเขาก็ไปทำ ตอนหลังนี้เขาไม่ได้ทำแค่นายผู้ลี้ภัยเพราะผู้ลี้ภัยกลับประเทศไปแล้ว เขาก็ตามกลับไปดูในประเทศ ช่วยทางด้านต่างๆ ซึ่งก็เหมือนโครงการโรงเรียน ดชด. นี้ เหมือนไม่ผิด ที่คุยให้เขาฟังเขาลองไปปฏิบัติดูแล้วก็ดี อันนี้ไม่ใช่ที่เราไปช่วยด้วย แค่อุบายๆ ให้เขาฟังแล้วให้เขาดูรูป เอาหนังสือที่พิมพ์ออกมาให้เขาดู ก็ดี อันนี้รู้สึกปลื้มใจเหมือนกับว่าเราได้ร่วมกันทำบุญเพื่อช่วยให้คนอื่นที่ตกทุกข์ได้ยากให้มีโอกาสที่ดีขึ้น โดยที่เราไม่ต้องไปเอง เป็นการขยายผลอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ไม่เคยมีค่าเล่าตอบกลับมา หรือที่เราไปทำไว้หลายปีแล้วขาดตอนไป เช่นที่พม่า เจ้าหน้าที่ของเราอย่างเช่น คุณกิตติ เป็นต้น มีโอกาสก็ไปดูโรงเรียนพม่าที่เคยทำไว้ บางอย่างก็ขาดตอนไป แต่เขาก็ยังมีรูป แม้แต่ถุงของพันธุ์พืชที่ให้ไว้ เขาก็เก็บเอาไว้ยังมีอยู่ หลายปีแล้วอยากให้กลับไปช่วยกันทำหรือพัฒนาใหม่ โรงเรียนเขาก็พัฒนาไปจากโรงเรียนประถม กลายเป็นประถมขยายโอกาส เป็นชั้นมัธยมลักษณะคล้ายๆ บ้านเรา แต่เราก็ไม่ค่อยได้รู้เรื่องของเขาหรือติดต่อกับเขา อย่างนี้เราก็มีโอกาสได้ดี ได้เพื่อนต่อไป โรงเรียนก็ได้เพื่อนดี เพื่อนที่มีความรู้ลึกๆ ต่อเรา ทั้งทางด้านนักเรียนทั้งด้านผู้ปฏิบัติงาน ความจริงที่ไปช่วยกันก็ตั้งๆ หน้าเดิมๆ ไปช่วยกันทำงาน ถือว่าเป็นเรื่องของบุญ เป็นเรื่องของคุณศที่ช่วยๆ กัน ต่อไป

ขอให้บุญคุณครั้งนี้ช่วยคลบบันดาลให้ทุกๆ ท่าน ทั้งในที่นี่ ทั้งที่เป็นนักเรียน เยาวชน และเป็นผู้ที่มาร่วมปฏิบัติงานที่เชิญมา หลากๆ ท่านอาจจะพ้นจากหน้าที่ตำแหน่งไปแล้ว บางท่านก็ยังมาช่วย หรือบางท่านปกติไม่ได้มาแล้วแต่ก็มา อย่างวันนี้ก็มาเป็นกำลังใจมีอีกหลายท่าน บางทีครบรอบ ๓๐ ปี นี้ มีความรู้สึกรำลึกถึงหลายๆ ท่านที่เคยช่วยมาตั้งแต่ต้นแต่ว่าลวงลับหรือชราภาพไปแล้ว ที่ไม่สามารถมาได้ก็ยังนึกถึงท่านอยู่ ยังเป็นโอกาสที่กลับย้อนขอให้ทุกท่านมีกำลังใจ มีความสุขภาพ สบายใจ และสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างดีต่อไป